

INTRODUCERE

Spațiul rural, între reconstrucție și dezvoltare: introducere la numărul tematic coordonat de profesorul Gheorghe Șișeștean

Sergiu Bălțătescu*

Universitatea din Oradea

Abstract: *Romanian rural space, preserved in an altered state after five decades of communism, and ongoing a continuous transformation, has the exceptional elements of continuity and specificity to justify the focus of study of the specialists from Romania and from abroad. This is also proved by this collection of text edited by the professor Gheorghe Șișeștean, who tragically left us in October 2012. Having received a doctorate at Sorbonne in the nineties, and appointed as professor of Sociology at the University of Oradea, Romania, Gheorghe Șișeștean was dedicated to the research on rural identity and fully integrated with the stream of Romanian and international research in the field. A part of his work concerned the identities of Romanians abroad, as his very recent book „Romanian who faded” shows. Another part is linked with the structure and transformations of Romanian rural areas. He was a uniquely original voice among the researchers of Romanian peasantry, speaking passionately against the thesis of the end of this social class.*

Keywords: rural research; anthropology; Romanian sociology; Gheorghe Șișeștean.

Cuvinte-cheie: cercetare rurală; antropologie; sociologie românească; Gheorghe Șișeștean.

Dacă soarta nu l-ar fi smuls dintre noi într-un mod atât de neașteptat și de tragic, profesorul Gheorghe Șișeștean ar fi trecut repede peste realizarea acestei colecții, în urmărirea ferventă a agendei sale de cercetare. Tocmai i se publicase, de către Academia Română, volumul „Români care s-au stins. Valahii din Carpații Nordici și românii din Ungaria”, pe care îl dedicase memoriei a doi prieteni dispăruți, etnologul slovac Jaroslav Stika din Moravia Valahă și baciul Nuțu din zona Hajdu-Bihar, Ungaria. Am în față acum volumul acesta, ca și textele reunite în acest număr al

revistei „Sociologie Românească” și este rândul meu să vorbesc de memoria profesorului Șișeștean. Statistic, cele mai multe regrete sunt exprimate la moartea unui om important, care a adus ceva nou în societate, iar ceilalți se trec din viață plânși doar de rude și prieteni apropiați. Lucrurile în această privință sunt oarecum prost alcătuite: durerea despărțirii de un coleg atât de prețuit ar trebui să fie compensată de bucuria pentru ce a lăsat în lume. „Să nu considerăm pe cineva fericit atâta timp cât este în viață”, spunea Aristotel. Dar în același timp ar trebui să celebrăm pata de

* Universitatea din Oradea, Departamentul de Sociologie, Asistență Socială și Filozofie, Str. Universității 1, Oradea, Romania. E-mail: bsergiu2@gmail.com.

culoare, amprenta unică pe care o lasă un gânditor și un lucrător coerent în urma trecerii sale pe pământ. Iar Gheorghe Șișeștean a lăsat o operă coerentă, însuflită de o pasiune de o viață, dublată de o inteligență și o deschidere absolut excepțională. Un masterat Paris, la École des hautes études en sciences sociales, un doctorat la Universitatea din București, o activitate profesorală ferventă, dar mai ales o producție impresionantă de cărți și articole – iată ce lasă profesorul Șișeștean în urma lui. Toate acestea nu puteau fi realizate fără o perseverență ieșită din comun, dar mai ales fără concentrarea ce definește pasiunea unei vieți și construiește o identitate de excepție. Este ardoarea ce răzbate din dedicația ce mi-a scris-o pe volumul „Români care s-au stins”: „cu solidaritate în cercetarea identității românești”. Această pasiune pentru descoperirea identității românești este centrul muncii perseverente a profesorului Șișeștean. Ea reiese după ce este dat la o parte vâlul pus de mișcările istorice asupra identității populației românești de peste granițe, dar este deopotrivă strâns legată de sat. Dacă există un românism imanent, acesta nu poate exista decât la sat, iar cercetarea specificului ruralului românesc o poate revela. Prin contribuțiile în acest domeniu, Gheorghe Șișeștean se înscrie în galeria celor care s-au dedicat în întregime cercetării satului românesc, iar calitatea contribuției sale îl înscrie în seria nemuritoare a sociologiei rurale începută cu Dimitrie Gusti și continuată de Henri H. Stahl și de fiul acestuia Paul H. Stahl, cu care profesorul Șișeștean a avut nu numai o fructuoasă prietenie, dar și un schimb fecund de idei de-a lungul timpului. Perfect integrat în comunitatea cercetătorilor ruralului din România și din străinătate, profesorul Șișeștean a fost o voce unică, cu o tonalitate intensă, care a vorbit despre identitatea românească și despre structura și transformările mediului rural din țara noastră. Fără a se limita însă la cercetarea tradiției românești, a cercetat satul în toată dina-

mica sa contemporană. La fel ca obiectul studiilor sale, în viața științifică a știut să se adapteze, trecând de la studiile de caz etnologice bazate pe metodologie pur calitativă și teoretizarea sociologică la analiza statistică, învățând cu un talent de autodidact softul SPSS, dar și alte programe statistice. Mai mult, transmitându-ne și nouă, colegilor săi, și deopotrivă studenților, acest spirit.

Trecut (ca toată generația sa) prin vicisitudinile istoriei, supraviețuind marginalizării sociologiei și antropologiei românești din vremea regimului comunist, a traversat procesul lung de cristalizare după 1990 a unei școli sociologice la Oradea, dar și de conectare treptată cu cercetarea națională și internațională, obținând abia târziu catedra pe care o merita la Universitatea din Oradea. Este greu de spus ce ar fi dat dacă și-ar fi dus viața în întregime în Occident, într-o țară cu centralitate și tradiție de cercetare în domeniul său, după cum suferim când ne gândim câte comori de spirit ar fi adus pe lume de nu ne-ar fi fost luat atât de repede și de nedrept dintre noi.

Venind oarecum din direcția de cercetare opusă, cu un fond, educație și valori urbane, m-am întâlnit ca și coleg cu profesorul Șișeștean pe multe teme de cercetare, fără să ajungem prea mult să lucrăm împreună. Realizez acum că în explorările mele sociologice am simțit rareori urgența de a trata problema – atât de serioasă – a ruralului românesc. Simțeam, îmi dau seama acum, că prin existența unor cercetători precum domnia sa, ruralul românesc este pe mâini bune. Profesorul Șișeștean a fost un reper, o autoritate în domeniu în rândul comunității cercetătorilor de sociologie etnică și rurală din România. A fost, într-un fel, cum ne sunt la maturitate și părinții: luăm existența lor ca de la sine înțeleasă și nu ne dăm seama de importanța lor colosală în viața noastră decât atunci când pleacă dintre noi.

Alcătuirea acestui număr tematic a fost inițiativa sa, în 2011, acceptată cu plăcere de profesorul Zamfir și de mine. Am lucrat

pe parcursul mai multor luni la realizarea anunțului, la discuțiile pe marginea calității lucrărilor primite și a modului cum pot fi îmbunătățite. În final a rezultat un grupaj nu prea mare, insuficient cantitativ pentru a umple un număr întreg de revistă, dar suficient pentru a ilustra preocupările românești și internaționale în domeniu. Este grupajul pe care vreau să vi-l prezint în cele ce urmează.

Studiul „Between loneliness and survival. An everyday life fragment in the collectivized village” descrie viața cotidiană din perioada colectivizării, prin analiza jurnalelor unui țaran, Pașca Alexa, fost deținut politic. La granița dintre istorie, etnografie și *grounded theory*, Gheorghe Șișeștean face aici o încercare de a reconstrui dinăuntru impactul reformelor regimului comunist asupra satului. Lucrarea este un efort de a reconstrui logicile acțiunii colective din perioada pe care el o asimilează cu începutul sfârșitului țărănimii: marginalizarea ruralului în structura socială socialistă și înlocuirea valorilor tradiționale, la presiunea epocii, cu noua etică individualistă, în mod paradoxal total străină ideologiei colectiviste. Aruncând o privire nouă asupra unor aspecte oarecum uitate (ca de pildă eterna criză economică caracteristică anilor 1980), articolul insistă asupra transferului de logică a acțiunii sociale din perioada comunistă în cea postcomunistă.

Lucrarea „La vache, l'éleveur et l'investisseur. De la tradition à l'industrialisation: une reconfiguration des campagnes?” de Séverine Lagneaux, de la Universitatea Catolică din Louvain, este un alt exemplu de abordare calitativă. Pornind la fel ca lucrarea anterioară de la teza lui Henri Mendras a sfârșitului țărănimii, autoarea belgiană investighează comparativ relația dintre crescătorul de vaci de lapte și animalele sale din mai multe ferme din România și Belgia. Lucrarea este deschisă și lasă loc la interpretări divergente privind posibila perpetuare a modelului „gospo-

dăriei”, o unitate antropologică ce integrează omul cu obiectul muncii sale. Această unitate antropologică trece dincolo de semnificația rigidă a fermei agricole contemporane, în care mijlocul de producție (animalul) este instrumentalizat. Gospodăria presupune relația reciprocă dintre om și animal și are o semnificație ancestrală de a cărei transfer în viitor va depinde, într-o anumită măsură, perpetuarea modelului țărănesc.

În „Etno-istoria și artizanatul popular în variabilitatea etno-culturală din România”, Marin Constantin, cercetător la Institutul de Antropologie „Francisc Rainer” al Academiei Române și vechi colaborator al revistei Sociologie Românească, discută tot problematica sensurilor antropologice originare, de data aceasta cu referință la identitatea etnică. Dat fiind că artizanatul popular este strâns legat de tradițiile orale, validarea identității socio-culturale este necesară pe baza coerenței locale și a unei substanțieri a etnicității. Autorul ilustrează această teză printr-o sinteză proprie a tiparelor culturale ale narativității și artei populare la grupurile etnice de căldărari, lipoveni, rudari, sași, secuți, tătari și turci. Concluzia sa este că în relația aceasta avem de-a face deopotrivă cu elemente de intra-etnicitate, de congruențe interetnice regionale și transregionale.

Ioana Repciuc, de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași, explorează conceptul de religiozitate populară și relația acestuia cu solidaritatea în comunitățile tradiționale românești. Concluzia foarte interesantă a studiului este că realitățile rurale românești nu urmează îndeaproape paradigma occidentală a secularizării. Mai mult, în ciuda atașamentului ei față de religia tradițională, comunitatea rurală românească se centrează mai puțin pe modelul comunității de credință și mai mult pe cel al comunității de ritual.

Notă de cercetare „Oportunități și restricții ale dezvoltării rurale într-un areal

dat” de Elena Carmen Bucur și Filon Toderoiu de la Institutul de Economie Agrară al Academiei Române prezintă rezultatele unui studiu de teren asupra unei microzone rurale formate din patru comune din județul Argeș concentrat asupra punctelor cheie ce pot influența dezvoltarea locală durabilă. Concluziile trimit către fezabilitatea dezvoltării de industrii valorificatoare de resurse locale, inclusiv agricole.

În finalul grupajului, menționăm recenziile lui Marin Constantin asupra unei foarte interesante lucrări asupra comunității aromânilor din Constanța realizată de Corina Iosif, un reputat cercetător în cadrul Arhivei de Folclor a Academiei Române din Cluj-Napoca.

Selecția acestor texte realizată de Gheorghe Șișeștean incită la lectură și la cercetare în domeniu. Se vedește faptul că ruralul românesc, conservat în stare alterată după cele cinci decenii de comunism și aflat într-o continuă transformare, prezintă excepționale elemente de continuitate dar și specificitate care îndreptățesc preocuparea specialiștilor din România și din străinătate pentru studiul lui. Suntem îndreptățiți să credem că eforturile privind cercetarea satului românesc vor fi continuate de generațiile ulterioare de cercetători care vor îmbogăți bagajul de cunoștințe și conceptualizări acumulat de profesorul Gheorghe Șișeștean și vor păstra spiritul muncii sale pasionate de-o viață.

Primit la redacție: noiembrie, 2012